

OM FLERHANDIKAPP OCH INLÄRNINGSSVÅRIGHETER
I KULTUR OCH SAMHÄLLE

Finns det skillnader i vilka värderingar manlig respektive kvinnlig personal inom vård, omsorg och skola förmedlar? Vilken betydelse får det att de flesta som arbetar med människor med intellektuella funktionshinder är kvinnor?

En kvinnlig omsorgsvärld

Av Lotta Löfgren–Mårtenson

De flesta som har intellektuella funktionshinder befinner sig i en livssituation där de är i behov av personal som stöd i olika grad under hela livet. Majoriteten av personalen som finns kring unga och vuxna med utvecklingsstörning består av kvinnor. Vad kan det få för betydelse för dem som är i behov av hjälp och stöd även i mer privata situationer som rör kärlek och sexualitet?

Kvinnligt och manligt

Vi vet idag att omgivningens attityder och förhållningssätt gentemot personer med intellektuella funktionshinder och deras sexualitet är av stor betydelse för deras möjligheter.

Vad som tillåts och vad som kontrolleras beror ofta på personalens ansvarsupplevelse och "sunda förnuft". Det som man anser om sexualitet styrs av ett "manligt" respektive "kvinnligt" perspektiv.

Många män beskriver att de har en relativt avdramatiserad syn på sexualiteten och att de lärt sig att uttrycka sig konkret om sex- och samlevnadsfrågor.

Kvinnor berättar däremot i större utsträckning att de uppfostrats till en mer återhållsam inställning överlag. De använder sig oftare av signaler och koder när de kommunicerar kring sexualiteten. Några beskriver dessutom egna negativa erfarenheter, exempelvis sexuella kränkningar, trakasserier eller övergrepp.

Detta kan vara en orsak till att kvinnlig personal oftare beskriver restriktivare förhållningssätt till sexuella uttryck hos personer med utvecklingsstörning, än vad den manliga personalen gör. Männen menar att de tillåter fler sexuella handlingar och beteenden mellan personer med intellektuella funktionshinder och att de låter det "gå längre" än vad den kvinnliga personalen gör.

Det kan till exempel handla om man som personal ska låta en boende på en gruppbostad stänga dörren om sig när de har en part-

Pablo Picasso. *La coiffure*, 1906.

ner på besök i sin lägenhet, eller inte. Eller om man som personal ska tillåta unga med intellektuella funktionshinder surfa ifred på Internet i hopp om att finna en partner, eller om man ska kontrollera vad de gör på nätet.

Avvikande sexuellt beteende

I en studie (Thompson, Clare och Brown, 1997) om förhållandet mellan kvinnlig personal och män med intellektuella funktionshinder, som har avvikande sexuellt beteende, visar det sig att den kvinnliga personalen sätter gränserna för vad som skall anses vara avvikande beteende. De ger på det viset feedback på männens sexuella uttryck.

Man kan alltså säga att det är kvinnorna som avgör vad som ska ses som "normalt" respektive "onormalt".

På samma sätt kan man säga att det är den kvinnliga personalen som styr och definierar ungdomarnas sexualitet. Eftersom det är så få män inom omsorgen blir konsekvensen en kvinnlig omsorgsvärld med ett restriktivt förhållningssätt.

Synen på intimitet, kärlek och sexualitet är starkt präglad av kulturella uppfattningar om hur män respektive kvinnor bör förhålla sig och agera. Det går inte att separera kön och sexualitet från varandra. Könsperspektiv präglar alltid våra liv, vårt samhälle och våra normer och därmed självklart även omsorgspersonalens. Så länge omsorgsarbete utförs av kvinnor i en värld bestående av både män och kvinnor, är det mycket svårt att få till en naturlig miljö, såväl för omsorgsgivare som för omsorgstagare.

Riktlinjer saknas

Då det saknas tydliga riktlinjer för hur personalen ska bemöta sexuella uttryck, blir det upp till var och en att avgöra vad som ska tillåtas.

Var går gränsen mellan acceptabla och oacceptabla sexuella uttryck?

I en svensk studie visar det sig att den kvinnliga personalen främst fokuserar männens sexuella uttryck i syfte att skydda de unga kvinnorna med intellektuella funktionshinder. Männens sexualitet uppmärksammas och tolkas som potentiellt hotande, medan kvinnornas sexualitet tolkas som uttryck för vänskap eller oförmåga att förstå att man sänder sexuella signaler.

Konsekvensen blir att traditionella och stereotypa förhållningssätt förmedlas, vilka styrs av personalens uppfattning av kön och inte av individuella skillnader mellan ungdomarna med intellektuella funktionshinder. Utifrån synen på "manlig" och "kvinnlig" sexualitet agerar personalen förebyggande, "utifall att". Gränsen mellan acceptabla och icke-acceptabla uttryck är oklar, och om man spetsar till det kan man säga att alla sexuella uttryck är oacceptabla för säkerhets skull.

Sexuella handlingar gentemot personal

Sexuella signaler eller handlingar som riktas mot personalen utgör också ett speciellt dilemma i den

kvinnliga omsorgsvärlden. Några av den kvinnliga personalen som intervjuats i en svenska studie beskriver hur de hamnat i svåra situationer då boende agerat sexuellt gentemot dem, till exempel genom att ta personalens hand mot sitt kön. Kvinnorna berättar hur de vänligt men bestämt avvisat deras sexuella närmanden.

Ibland uppstår s.k. dubbla bindningar mellan den kvinnliga personalen och männen med avvikande sexuellt beteende. Kvinnorna ska i sin yrkesroll både agera avvisande och skydda sig själva mot sexuella trakasserier, och samtidigt utföra de omvårdnadshandlingar som ingår i arbetet. Kvinnorna har fullt upp med att agera individuellt i de olika specifika situationerna, istället för att kollektivt bemöta männen på ett mer professionellt sätt utifrån en helhetsbedömning.

Fler män till omsorgen

Hur ska då detta förändras? Om fler män arbetade inom omsorgen skulle förstas situationen kunna balanseras bättre, både genom att avlasta den kvinnliga personalen och genom att tydliggöra gränserna för dem som de facto har ett avvikande sexuellt beteende. Men det handlar även om synen på sexualitet i stort bland personalen. Bristen på män inom omsorgen leder bland annat till att både de unga männen och kvinnorna med utvecklingsstörning saknar manliga förebilder i vardagliga situationer tillsammans med personalen. Konsekvensen blir att möjligheter till identifiering i konkreta inläringssituationer minskar, exempelvis kring hur man bemöter varandra i en relation.

Männen med intellektuella funktionshinder står dessutom i ett beroendeförhållande till den kvinnliga personalen. Detta kan givetvis diskuteras ur fler aspekter, till exempel det likaså ojämna förhållandet som hade uppstått om majoriteten av personalen varit manlig. .

Lotta Löfgren-Mårtenson

Fil dr i socialt arbete,

auktorerad klinisk specialist i sexologi

E-post: lotta.lofgrenmartenson@telia.com

Läs mer:

Löfgren-Mårtenson, L. (2003/2005) *Får jag lov? Om sexualitet och kärlek i den nya generationen unga med utvecklingsstörning*. Lund: Studentlitteratur.

Löfgren-Mårtenson, L. (2005) *Kärlek.nu. Om Internet och unga med utvecklingsstörning*. Lund: Studentlitteratur.

Skærbæk, E. (1996) *Seksualitet – et etisk dilemma i omsorgen*. Milepaelen. Tidsskrift for højskoleuddanning i helse- og socialfag. Nr.2-96.

Thompson, D., Clare I. & Brown, H. (1997) "Not such an 'ordinary' relationship": *The role of women support staff in relation to men with learning disabilities who have difficult sexual behaviour*. Disability and Society 12, 4, 574-592.

